

az állatlétszám további növekedése remélhetőleg a névanyag további bővülését vonja majd maga után.

Hivatkozott irodalom:

J. SOLTÉSZ KATALIN 1979. *A tulajdonnév funkciója és jelentése*. Budapest, Akadémiai Kiadó.

SEBESTYÉN ZSOLT

NÉVADÁS ÉS NÉVMÁGIA A SZÁZ ÉV MAGÁNYBAN

A Száz év magány egy család néhány generációjának története, ugyanakkor sokkal több is annál: egy korszak, egy nép, sőt az egész emberiség története. Az új mitológia, Latin-Amerika végeérhetetlen polgárháborúktól sújtott, a ciklikus idő hatalmának alávetett élete mellett felfejthetetlenül át-meg átszövik a regény sorait az ősi mítoszok szálai, a kollektív emlékezet megnyilvánulásai. Paradicsom, vérbűn és özönvíz, tudásvágy, büntetés és homályos jóslatok. A végzetük pókhálójába reménytelenül belegabalyodó emberek sorsa már születésük előtt eldőlt, nevük egész életüket meghatározza.

A mitológiai pókháló középpontjában a család ősapja, José Arcadio Buendía áll. Ádám volt ő, mígnem a benne rejtőző Káin által elkövetett bűn miatt kiűzetett a Paradicsomból. Mózesként keresi hosszú éveken át népének az új hazát, élete végén pedig a sziklához láncolt Prométheusz testesül meg gesztenyefához kötözött alakjában. Kettős keresztneve természetének összetettségét tükrözi. A *José* újabb pátriarchát, a bibliai Józsefet idézi. Ő is messzire került szülőföldjétől, de eszével és különösen álmolátásaival felvirágoztatta új hazáját. José Arcadio is rendelkezett e képességgel: Macondo városát, sőt magát a nevet is álmában látta és hallotta először. Ébren is álmódott, a vándorcigányok által mutatott csodákkal kísérletezett, tudásvágya kielégíthetetlen volt. Az *Arcadio* ugyanakkor egyértelműen az ókori Görögország egyik legelmaradottabb területére, Árkádiára utal, ezáltal is tükrözve jellemének másik vonását, a benne rejlő szelídítetlen őserőt, a gyilkosságban megnyilvánuló vadságot. Ezt enyhíti a névhez később hozzátapadó idilli hangulat, hiszen a természet felértékelődésének korában Árkádia a költészet hazájává nemesült, azonos nevű fia, és különösen unokája jelleméből azonban már teljességgel hiányzik ez a lágyág.

José Arcadio jellemvonásai megoszlanak két fia között: az idősebbik a testi ember, míg a fiatalabbik a szellemi lény. José Arcadiót az ösztönei irányítják, amikor viszonyt kezd Pilarral, amikor megszőkik a cigányokkal, és különösen akkor, amikor beleszeret Rebecába. Ekkorra a külseje is hasonló jelleméhez, hatalmas testét ijesztő tetoválások borítják. *Aureliano* ezzel szemben szégyenkezik ösztönei miatt, egész napokat tölt apja kísérleteivel és Melchiades írásával, töprengéssel. Apja álmokat látott, ő pedig jóstehetiséggel

született. Az ő neve is kettős jelentésű. A latin *Aurelius*, 'aranyos' (LADÓ–BÍRÓ 1998) nyilvánvalóan lényének erre a magasabb rendű oldalára utal. Nem véletlen, hogy a férfi jelképévé épp az általa nagy számban gyártott *aranyhal* válik; olyan szorosán hozzátartozik, mint Szent Mártonhoz a fél köpenye: a háborúban erről tudják, hogy a küldönc valóban az ő embere, az egész ország ismeri e jelet. A névbe emellett a spanyol *aureola* 'glória, hírnév, dicsőség' is belejátszik, lévén viselője a polgárháború legnagyobb hőse.

Míg a férfiak között folyamatosan ez a három keresztnév öröklődik, a női nevek valamivel változatosabbak. Jelentésük alapján három csoportba lehet osztani őket.

1. Termékenység. Ide tartozik a spanyol *Tenera*, 'üsző' és a héber eredetű *Rebeca*, amely szintén jelenthet 'üsző'-t, de akár 'megigéző'-t is (LADÓ–BÍRÓ 1998). Ez utóbbi tökéletesen illik Rebecára, hiszen nemcsak Pietro Crespit, hanem José Arcadiót is első pillantásra megigézte.

2. Támasz, védelem. Ide sorolható a *Petra*, amely a görög *Petrosz*, 'kőszikla' latin megfelelőjének női változata, a spanyol *Pilar*, amely ennek analógiájára válhatott névvé – 'oszlop, tartópillér' –, valamint az *Ursula* 'nősténymedve' és a magáért beszélő *Irgalmas Szent Zsófia*. Mindannyian erős nők, támaszt nyújtanak az időnként elgyöngülő férfiakkal. Ursula valódi nősténymedveként védelmezi és neveli fel a család több generációját. Ha kell, gyöngéd, ha viszont arra van szükség, „kiereszti a karmait”: a háborúban megfékezi a kegyetlenkedő Arcadiót, s új hitet ad a kiégett Aurelianónak. Zsófia, aki az eposzi hősökhez hasonlóan mindig állandó jelzőjével együtt szerepel a regényben, nevéhez méltóan *bölcsen* viseli gondját a családnak, oly csöndben, hogy jelentléte alig érzékelhető. Pilar és Petra kívülállóként nyújtanak vigaszt a férfiaknak. E két kategória rajtuk keresztül fonódik össze: Petra Cotes nemcsak melegséget és vidámságot ad Második Aurelianónak, hanem ő biztosítja az állatállomány hihetetlen szaporodását is, Pilarnak pedig már a másik csoportba sorolt vezetékneve is erre utal. Több Buendíát is megvigasztal szerelmi bánatában, gyerekeket szül nekik, s még a száznegyven évén túl is tud tanáccsal szolgálni az utolsó előtti Aurelianónak.

3. Az ide tartozó neveket az köti össze, hogy valami magasabb rendűt képviselnek. A *Remedios* annyit tesz, 'gyógyír, orvoslás, segítség'. Az első Remediosra tökéletesen illik is ez a név: Aurelianót „kigyógyítja” a testi dolgokhoz kapcsolódó szégyenérzéséből, kezébe veszi a ház körüli teendőket, jósága és kedvessége révén élvezzi a család minden tagjának szeretetét. A Szép Remedios gyönyörű külsejével, az általa nyújtott esztétikai élvezettel a lelkeket gyógyítja. Csak a harmadik ilyen nevű lány, Renata Remedios nem illik ebbe a sorba. Az ő kettős neve a rokonok nézeteltéréséből adódott: „De amikor első leánygyermekük megszületett, [Fernanda] határozottan kijelentette, hogy Renatának fogják hívni, mint a saját anyját. Ursula azt akarta, hogy Remedios legyen a neve” (GARCIA MÁRQUEZ 1971: 228). Fernanda ősi, spanyol nemesi családból származott, amely azonban a századok során elaggott, meggyengült. A már kislánykorában is halotti koszorúkat kötögető, büszke nő,

akinek egyszer azt jóstolták, hogy királynő lesz, lányától remélte családja fel-támasztását, ezért ragaszkodott a *Renata*, 'újjászületett' névhez. Ez azonban teljesen eltért a Buendíák névadási hagyományaitól, így Ursula ellenezte, és helyette a jó emlékű *Remedios*-t szánta a kislánynak, remélve, hogy elődeihez hasonló jó tulajdonságokkal fog majd rendelkezni. A buzgalom azonban hiá-bavaló volt, a lány mindkét nevére rácafol, a vérebe keveredő friss Buendía-erő nem volt elég, hogy legyőzze a Del Carpiók hanyatlását: nem született újjá benne a nemesi família, sőt, az ő fia lett az utolsó, felnőttkort még megérő, Melchiades jóslatát megfajtó Aureliano.

Az *Amaranta* az *Aureliano*-hoz hasonlóan kettős értelmű név. A görög szó jelentése – 'hervadhatatlan' (LADÓ–BÍRÓ 1998) – a gyönyörű nő életének legfőbb vonását ragadja meg. A család férfiainak több generációját nevelte fel, mindegyikükben olthatatlan vágyat ébresztve még százéves korában is. Az *amaranta* ugyanakkor egy sötétvörös árnyalat neve is a spanyolban. E szín a nő lelke mélyén izzó, elfojtott szenvedély kifejeződése; ez a lefojtott érzelem robban ki a Rebeca elleni fékezhetetlen gyűlöletében és válik önpusztítóvá az imádott Pietro Crespí vagy Márquez ezredes visszautasításakor. Míg Aureliano jegye az arany, Amarantáé a tűz, melybe Crespí halálakor a kezét dugta. A fekete pólya, amellyel ezután haláláig takarta megégett bőrét, csupán külső megjelenése az önmaga okozta, sosem gyógyuló sebeket elrejtő, szívét körülvevő kéregnek.

E három név által képviselt magasabbrendűség fejeződik ki abban is, hogy viselőik – ellentétben az előző két csoport tagjaival – a férfiak számára elérhetetlenek, s ha ezt a láthatatlan tilalmat áthágnak, a büntetés mindkét félre nézve végzetes: az első Remedios belehal terhességébe, Renata Remedios pe-dig megnémul kedvese halála után. A Szép Remedios megérintő, megleső vagy csak ilyesmivel dicsekvő vakmerők mind különös balesetet szenvednek, a reménytelenül belészerető tiszt öngyilkos lesz, a titokzatos lovag belehal bá-natába, s ugyanez történik az *Amaranta* által kinevetett Pietro Crespíval is. A nevek és viselőik közti szoros kapcsolatot apró párhuzamok is erősítik: amikor *Amaranta* szíve elviselhetetlenül fáj, egy skorpióra fogta, s ezek az állatok veszik körül Renata Remedios és Mauricio Babiloniát is találkaikon; a Szép Remedios megleső imádó a fürdőházban leli halálát, akárcsak a Renatával ott találkozni akaró Mauricio vagy az *Amarantáról* álmodozó utolsó José Arcadio.

A nevek egyik csoportjába sem tartozik a *Fernanda*. Míg az összes többi spanyol községi eredetű volt vagy a szent nyelvek egyikéből származott, ez a német *Ferdinánd* latinus női alakja. A szerző választása ebben az esetben feltehetőleg nem a jelentése – 'béke + merész' (LADÓ–BÍRÓ 1998) – miatt esett éppen erre a névre, hiszen a viselője természetét nem lehet különösebben békésnek nevezni. Sokkal inkább az lehetett a névadó célja, hogy ezáltal is ki-fejezze hősnének a regény többi szereplőjétől való idegenségét, ugyanakkor a spanyol királyok nevének női változatával előkelő származását, hideg, méltó-ságteljes hangzásával pedig jellemének fő vonását, a gögösséget is hangsú-lyozza.

Amint láttuk, mind a férfi-, mind a női nevek következetesen öröklődnek a családban. Ez nem szokatlan, hiszen néhány nép kivételével, ahol vallási tilalom óvja a még élő családtagok nevét, gyakori az ilyesmi. A Buendíáknál azonban a névvel együtt viselőik külső és belső tulajdonságai is átszállnak az utódokra. Erre Ursula ébredt rá, látva az ikrek szórakozását, hogy a felnőttek megtévesztésére „kicserélik magukat”: „Ursula viszont nem tudta leplezni homályos rossz érzését. A nevek makacs ismétlődése a család hosszú történetében, úgy érezte, döntő következtetések levonására jogosít. Míg az Aurelianók zárkóztak, de éles eszűek voltak, a José Arcadiók lobbanékonnyak és vállalkozó kedvűek, de a végzet jegyét viselték magukon. [...] Ursula még mindig azon töprengett, vajon ők maguk nem tévedtek-e el valahol a megtévesztő játék szövevényében, és nem cserélődtek-e ki örökre. [...] Az idő végleg összekavart mindent. Egyikük, aki a megtévesztő játékok után Második Aureliano maradt, olyan hatalmassá nőtt, mint a nagyapja [José Arcadio], a fivére pedig, aki Második José Arcadio maradt, olyan szikár lett, mint az ezredes [Aureliano] s csupán a magány családi jegye volt közös rajtuk. Ursula talán épp az alkatoknak, neveknek és jellemeknek ebből a kereszteződéséből gyanította, hogy a kártya már kis koruk óta össze van keverve” (GARCÍA MÁRQUEZ 1971: 198–199). Valóban, ha végignézzük a José Arcadiók és Aurelianók sorát, az azonos nevek között nagyfokú hasonlatosságot fedezünk föl. Az Arcadiók mind erőszakosak, duhajok: a második, aki e nevet viseli, évekig csavarog, erővel szerez földeket, Pilartól született fia a háború alatt kegyetlenkedik, a csere folytán Második Aurelianónak nevezett Arcadio szeretőjével mulatozik és költekezik, az utolsó pedig otthagyja a papneveldét, Amarantáról álmodozik, iszik és verekszik. Az Aurelianók ezzel szemben töprengő alkatok, csak ők tudják olvasni Melchiades iratait. Ők örökölték az ősapa kísérletező, kutató kedvét: az elcserélt Második José Arcadio hajóforgalmat akar indítani a folyón, s Aureliano Triste építi fel az üveggyárat, megvalósítva ezzel a dinasztia első tagjának álmát a jégvárosról. Jóllelkűek, sőt kissé idealisták is: az ezredes mélyebb politikai meggyőződés nélkül, csak azért kapcsolódik be a háborúba, mert felháborodik a konzervatívok kegyetlenkedésén, Második José Arcadio pedig részt vesz a munkások tüntetésén a kizsákmányoló banántársaság ellen. Ez a vonásuk okozza pusztulásukat is: illúzióik elvesztése teljesen összetöri őket, az ezredes önmagából kifordulva barátai ellen támad, majd öngyilkosságot kísérel meg, végül pedig teljesen kiüresedve elzárkózik a külvilágtól; Második José Arcadio beleőrül, hogy senki sem hiszi el neki a sztrájkolóknak meggyilkolását, és szintén önmagába zárkózik. Ez az ismétlődés csak Ursulának szúr szemet, ezért is szól bele minduntalan családtagjai névadásába. Az egyik ilyen esetet fentebb, Renata Remediosszal kapcsolatban már láthattuk, de korábban, Arcadio és Irgalmas Szent Zsófia lányának születésekor is előfordult hasonló: „A kislányt az agyonlőtt apa végakaratára ellenére Remediosnak keresztelték. – Biztos vagyok benne, hogy ezt akarta mondani – jelentette ki Ursula. – Nem lesz Ursula, mert ezzel a névvel sokat kell szenvedni” (GARCÍA MÁRQUEZ 1971: 147). A nők nevének és jel-

lemének összefüggéseire eddig látott példák mellett feltétlenül meg kell említenünk Amaranta Ursulát: szenvedélyességét és Aurelianóra gyakorolt hatásának ellenállhatatlanságát Amarantától „örökölte”, s ahogyan Ursula volt a család első nőtagja, az ugyanezen nevet viselő utód lett az utolsó. A dinasztia az első Ursula vérfertőzéséből ered, s az utolsó hasonló jellegű szerelmének gyümölcseivel tűnik el a föld színéről.

A regényben felfedezhető beszélő nevek és a névmágia erőteljes érvényesülése a kereszténység előtti korokat idézi, amikor a név és viselője közötti kapcsolat szorosabb volt, s a név elsődleges funkciója nem az azonosítás, hanem a jellemzés volt (DEME 1960: 137). A különböző korszakok illetően összeolvasztása az időtlenség érzetét kelti, akárcsak a szereplők bibliai életkora és a ciklikusan ismétlődő események. Ez a bonyolult időszerkezet is hozzájárul a Száz év magány sajátosan felépített mitológiájához, mely mintegy koncentrikus körökben veszi körül a regény valóságalapját: a legkülső kör az emberiség ősi történeteit, az özönvizet, a bűnbeesést idézi fel, a középső Latin-Amerika polgárháborúktól terhes történelmét, a legbelső pedig a nevek és viselőik közötti szövevényes kapcsolatok, a család „magánmitológiája” hozza létre.

Hivatkozott irodalom:

DEME LÁSZLÓ 1960. Személynévrendszerünk alaktanához. In: MIKESY SÁNDOR (szerk.), *Névtudományi Vizsgálatok*. 136–140. Budapest: Akadémiai Kiadó.

GABRIEL GARCÍA MÁRQUEZ 1971. *Száz év magány*. Budapest: Magvető.

KULIN KATALIN 1977. *Mítosz és valóság*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

LADÓ JÁNOS–BÍRÓ ÁGNES 1998. *Magyar utónévkönyv*. Budapest: Vince Kiadó

SLÍZ MARIANNA

ÍROI NÉVADÁS KARINTHY FRIGYES UTAZÁS A KOPONYÁM KÖRÜL CÍMŰ REGÉNYÉBEN

Karinthy betegségéről és műtéte élményéről írta egyik leghíresebb és sajátosan érdekes könyvét, az *Utazás a koponyám körül* (1937). 1936 őszén kezdi közzélni folytatásokban a *Pesti Napló* e regényét, mely alapvetően eltér az író eddigi műveitől. 1936 májusában Olivecrona svéd agysebész megoperálja Karinthyt. Erről a műtétről írja egyik legmaradandóbb értékű és egyik legnagyobb sikerű művét, meztelen dokumentációs hitelességgel, fűtött izgalommal (ROBOTOS 1982: 193). A regényben kettős témakör húzódik végig: a betegség elemző leírása és a hétköznapi, apró események, amelyek abban az időben estek meg vele. Ezek az esetleges kitérők hitelesítik az egész történetet, ezáltal megadják a könyv napló-